

EN SAMMENLIGNING AF TOBAKSBEKATNINGEN I DANMARK, NORGE OG SVERIGE

AF OLAF KNUDSEN og JENS HORN

OMTRENT samtidig — for en Snos Aar siden — paabegyndtes i de tre nordiske Lande en indenlandsk Beskatning af Tobaksvarer til Supplering af den fra tidligere Tider bestaaende Toldbeskatning, der paa een Gang havde et finansielt og et protektionistisk Formaål.

I Danmark lagdes der i 1912 en indenlandsk Afgift paa Cigaretter og Cigarettohak; senere fulgte Afgifter for de øvrige Tobaksvarer, saa at hele Tobaksforbruget var beskattet fra 1922. I Norge paabegyndtes Beskatningen i 1915 med Afgifter af Cigaretter, Cigarillos, Cigaretter og Snus; i 1917 blev den udvidet til ogsaa at omfatte Røgtobak; men først i 1931, da Skraa blev afgiftspligtig, blev Beskatningen fuldstændig. I Sverige indførtes i 1914 Fabrikationsmonopol og Beskatning, gældende for alle Tobaksvarer. I alle tre Lande er Afgiftssatserne gentagne Gange blevet ændret, som oftest forhøjet.

De tre betragtede Lande falder altsaa naturligt i to Grupper: Sverige med Monopol og Danmark-Norge med Beskatning. Det er mellem disse to Grupper, at de største Forskelle kommer frem. Ogsaa mellem Beskatningssystemerne i Danmark og Norge er der dog nogen Forskel. I Norge anvendes udelukkende Stempelbaands(Banderole-)skat, medens Danmark anvender et kombineret System af baade Stempelbaandsskat og Fakturaværdiskat.

Stempelbaandsskatten hviler paa det Princip, at Varen sælges i lukkede Pakninger, hvor Stempelbaandet anbringes saaledes, at det maa brydes ved Pakkens Aabning. Stempelbaandet, der er Bevis for Skattens Erlæggelse, angiver Skattens Beløb og Varens maksimale Detailpris. Hvis Systemet skal gennemføres i sin Renhed, maa man derfor forbyde Styksalg og Salg i løs Vægt. Af Hensyn til Handelssædvanerne har man imidlertid i Norge tilladt Styksalg af Cigaretter og Cigarillos, hvilket medfører Fare for,

at Afgiften unddrages Statskassen. I Danmark har man valgt en anden Udvej, nemlig at beskatte Cigarer og Cigarillos efter et andet System, Fakturaværdiskatten. Princippet er her, at der ved Fabrikantens eller Grossistens Salg af Varen til Detaillisten skal udstedes to Fakturaer, hvoraf den ene, forsynet med Stempelmærker til Skattens Beløb, afleveres til Toldvæsenet. For at Toldvæsenet kan konstatere Rigtigheden af den erlagte Skat, skal Sælgeren forud anmelde sin Prisliste og føre et særligt Beskatningsregnskab; endvidere er han underkastet Toldvæsenets Kontrol med Hensyn til Fremstillingen af Tobaksvarer og Lagerbeholdningen deraf. Ved dette omfattende Kontrolsystem er det muligt at sikre, at Statskassen faar sin Part, og da Detailavancen ligger nogenlunde fast, at fastsætte Skatten i Forhold til, hvad Forbrugerne betaler, samtidig med, at Detailhandelen — bortset fra Pligten til kun at modtage Varer, der er ledsaget af den ovenfor nævnte Faktura — holdes udenfor Kontrollen.

Til Illustration af den samlede Beskatnings Højde i de tre Lande (Told og indenlandsk Afgift tilsammen) anføres nedennævnte Tal p r. I n d b y g g e r :

	Forbrugets Detailværdi Kr.	Samlet Skat Kr.	Skat i % af Detailværdi
Danmark	43,20	13,50	31 %
Norge		9,50	
Sverige	21,65	12,00	55 %

For Norge foreligger der ingen Oplysning om Forbrugets Detailværdi, men i Forhold til denne er Beskatningen sikkert mindst lige saa høj som i Sverige; til Trods for, at Tobaksforbruget pr. Indbygger kun er halvt saa stort som i Sverige og i højere Grad samler sig om de mindre forarbejdede Varer, er Skatten pr. Indbygger nemlig kun 20 pCt. lavere end i Sverige.

Imidlertid giver den her anvendte Maalestok kun et temmelig ufuldkomment Indtryk af Skattens Tyngde. For at faa det rette Billede maa man ogsaa se paa, hvilken Skat der hviler paa de enkelte Arter af Tobaksvarer, idet det er disse Skattesatser relative Højde, som i særlig Grad indvirker paa Forbrugets Udviklingsretning og dermed paa Industriens Produktionsvilkaar og Beskæftigelsesmuligheder. En Sammenligning mellem disse Skattesatser viser en forholdsvis lempeligere Beskatning af Cigaretter i Norge og Sverige, men højere for Cigarer og til Dels ogsaa for de øvrige Tobaksvarer.

Tobaksbeskatningen har betydet anselige Indtægter for Statskasserne (i Mill. Kr.):

	1933	1932	1930	1928	1925	1920
Danmark	48,1	44,0	44,7	37,9	35,6	34,7
Norge	26,5	26,7	23,9	24,1	28,1	18,2
Sverige	85,3	73,9	69,5	65,9	60,5	62,2

De som Helhed voksende Beløb er Udtryk for Skattesatsernes Forhøjelse. Tallene omfatter baade Told og indenlandske Afgifter. For Sveriges Vedkommende er desuden Udbytte af de af Staten ejede Aktier i Tobaksmonopolet medregnet under Skat. Den nærmere Fordeling af den svenske Statskasses Indtægter af Tobaksforbruget fremgaar af følgende Oversigt (i 1000 Kr.):

Aar	Tobaksskatter	Udbytte af Stamaktier	Told	Ialt
1933	73658	1595	14	75267
1932	72320	1595	17	73932
1931	66842	8120	27	74989
1926/30.....	62079	4292	37	66408
1921/25.....	45312	10034	4352	59698
1916/20.....	30404	5198	6720	42322

I 1933 indbetalte Monopolet desuden ekstraordinært 10 Mill. Kr. til Statskassen for at undgaa en Forhøjelse af Skatten. Da disse 10 Mill. Kr. er noget ekstraordinært, er de ikke medregnede i de forannævnte 55 pCt.

Det kan iøvrigt diskuteres, hvorvidt det er rigtigt at henregne Aktieudbyttet under Skat. Hvis Prisfastsættelsen foregaar monopolistisk, er det dog utvivlsomt rigtigt at betragte en Del af Udbyttet som Skat, nemlig den Del, som skyldes monopolistisk Prispolitik; thi denne Del indgaar som en Produktionsomkostning, beregnes altsaa af Bruttoindtægten, medens Udbyttet under Frikonkurrence tages af Nettoindtægten. Betragtningen af Udbyttet som Skat synes forøvrigt at bekræftes ved, at Skattesatserne i 1931 forhøjedes med det Formaal at overføre en Del af Monopolets Gevinst til Staten.

Gaar vi derefter over til at undersøge Tobaksforbrugets og Tobaksindustriens Udvikling i de sidste 20 Aar, kan der ikke herske nogen Tvivl om, at Beskatningen har været i høj Grad medbestemmende for denne Udvikling. Men paa den anden Side er der andre Momenter, som sikkert har øvet Indflydelse, f. Eks. Forbrugssædvaner og disses Ændring, det almindelige Velstands-

niveau, de unormale Krigs- og Efterkrigskonjunkturer, tekniske Fremskridt o. lign., altsammen Forhold, man maa tage i Betragtning for at undgaa at over- eller undervurdere Beskatningens Virkninger.

Tobakforbruget har fra gammel Tid været af meget forskellig Størrelse i de tre nordiske Lande. I 1906, altsaa før den indenlandske Beskatning var begyndt i noget af Landene, var saaledes det samlede Forbrug pr. Indbygger i Danmark 2,02 kg, i Norge 0,75 kg og i Sverige 1,53 kg. Ganske vist havde Danmark den laveste, og Norge den højeste Told, som den Gang var den eneste Tobakskat; men omend dette Forhold kan have været medvirkende til Forskellen, grunder denne sig sikkert snarere i forskellige Forbrugssædvaner.

Samlet Tobaksforbrug	1932	1931	1930	1929	1928	1923	1913
Danmark .. { Ialt tons...	7000	7000	7200	6200	6200	7300	5300
{ pr. Indb. kg	2,0	2,0	2,0	1,8	1,8	2,2	1,9
Norge { Ialt tons...	1923	3542 ¹⁾	2415	2532	2360	2469	2054
{ pr. Indb. kg	0,7	1,3	0,9	0,9	0,8	0,9	0,8
Sverige { Ialt tons...	8710	8540	8450	8250	8200	8290	9050
{ pr. Indb. kg	1,4	1,4	1,4	1,3	1,3	1,4	1,6

Til Trods for, at Tobaksbeskatningen i Aarenes Løb har faaet et forskelligt Omfang i de tre Lande, har Forholdet mellem Forbruget pr. Indbygger holdt sig omtrent konstant.

Indenfor det enkelte Land har Forbruget pr. Indbygger holdt sig næsten uforandret, saaledes at den Fordyrelse af Varerne, som Beskatningen har medført, øjensynlig ikke har indvirket paa Forbrugets Kvantitet, i hvert Fald ikke formindsket denne; men hvor stort Forbruget vilde have været, hvis Tobakken ikke havde været beskattet, er det naturligvis umuligt at sige.

Imidlertid kan Forbruget jo ogsaa reagere overfor Beskatning og deraf følgende Prisstigning paa anden Maade end ved indskrænket Mængde, og meget tyder paa, at netop dette har været Tilfældet i alle tre Lande. For det første samler Forbruget sig, indenfor samme Vare, i højere Grad i den billigste Prisklasse, og for det andet er der i nogen Udstrækning sket en Omlægning af Forbruget indenfor de forskellige Arter af Tobaksvarer. Konsumenterne søger altsaa øjensynlig det relativt billigste Forbrug, og slaar hellere af paa Kravet om Kvalitet end Kvantitet.

¹⁾ Betydelige Lagre ved Aarets Slutning.

I 1933 var Forbruget pr. Indb. fordelt paa følgende Maade:

	Cigarer Stk.	Cigarillos Stk.	Cigaretter Stk.	Røgtobak kg	Skraa kg	Snus kg
Danmark ...	87	92	315	0,68	0,21	0,12
Norge		7	200	0,44	0,25	0,14
Sverige	5	28	313	0,19	0,02	0,77

Danmark staar altsaa betydeligt over Norge og Sverige baade med Hensyn til Forbrugets Kvantitet og Kvalitet. Dette var ogsaa Tilfældet tidligere; men iøvrigt er der i alle tre Lande foregaaet store Ændringer i Forbrugets Sammensætning.

Hvilke Ændringer der i Danmark er sket med Forbruget af de enkelte Tobaksfabrikata, giver nedenstaaende Tabel en Forestilling om.

Danmark	Cigarer Stk.	Cigarillos Stk.	Cigaretter Stk.	Røgtobak kg	Skraa og Snus kg
1920.....	102	26	272	0,70	0,35
1925.....	76	41	357	0,63	0,41
1930.....	82	65	373	0,65	0,38
1933.....	87	92	315	0,68	0,32

Som det ses, er det navnlig de mere forarbejdede Varer (Cigarer, Cigarillos og Cigaretter), der har været underkastet Svingninger. Cigarforbruget var i mange Aar (indtil 1928) dalende. Aarsagen hertil var sikkert i første Række de Prisstigninger, som en forøget Raatobakstold og stigende indenlandske Afgifter bevirkede. Som vi senere skal se, betød dette i Forbindelse med den Valutadumping, som fandt Sted fra Tyskland i Aarene 1920—1924, at Arbejdsløsheden blandt Tobaksarbejderne steg, og at Industriens Beskæftigelsesmuligheder i det hele formindskedes. For at raade Bod derpaa tog man da i 1928 det radikale Skridt at nedsætte den indenlandske Afgift for den laveste Afgiftsklasse fra 25 pCt. til 10 pCt. Cigarforbruget var paa dette Tidspunkt dalet til 64 Stkr. pr. Indb. Skattnedsættelsen virkede omgaaende. Allerede næste Aar var Forbruget steget til 79 Stkr. At Stigningen ikke var noget forbigaaende Fænomen, viser den følgende Vækst til 87 Stkr. i 1933.

Forbruget af Cigaretter har været i stadig Stigning fra 139 Stkr. pr. Indb. i 1913 til 441 i 1928 til Trods for gentagne Skatteforhøjelser. Tilsyneladende virkede de med de forøgede Skatter følgende højere Priser altsaa ikke hæmmende paa Forbruget; dog vilde Forbruget, uden Skatter, muligvis være steget endnu stærkere. Den Skattelettelse for Cigarer, som blev gennemført i 1928, maatte

Cigaretterne betale. Afgiftsatserne blev forhøjet meget betydeligt, for den laveste Klasse til mere end det dobbelte, hvilket medførte en Prisstigning paa 40 pCt. Overfor en saadan Prisstigning gav Forbruget efter og sank til 373 Stkr. pr. Indb. i 1930 og efter Skatteforhøjelsen i 1932 yderligere til 315 Stkr. i 1933. At Forbruget ikke har givet mere efter, hænger sikkert sammen med, at Cigaretrykning let bliver en Vane, mere end det er Tilfældet men andre Tobaksorter. I hvert Fald har Skattepaalægene medført, at Priserne i de sidste 10 Aar er steget til ca. det dobbelte, og endvidere har de medført, at Forbruget i højere Grad har samlet sig i den billigste Prisklasse.

Cigarillos har tilsyneladende profiteret af Prisstigningen for Cigarer og Cigaretter, idet denne Tobaksvare i nogen Grad maa siges at være et Surrogat for begge de to andre. Forbruget fordobledes fra 1920 til 1928 og er siden da steget med 67 pCt.

I Norge er Forbruget af Cigarer og Cigarillos gaaet meget stærkt tilbage i de sidste 15—20 Aar. I Tidsrummet 1916 til 1927 gik Produktionen saaledes ned til $\frac{1}{4}$ af det tidligere Kvantum, og samtidig var Importen dalende; Nedgangen er siden fortsat. Højest sandsynligt er der jævnsides hermed foregaaet en Forskydning fra Cigarer til Cigarillos; men da Statistiken ikke skelner mellem disse to Arter, kan man kun opstille en Formodning derom.

Derimod viser Forbruget af Cigaretter en meget stærk Stigning. Fra 1909 til 1916 voksede Produktionen til det 7-dobbelte for derefter i 10-Aaret 1916 til 1926 at fordobles. At Importen samtidig var faldende, er uden Betydning, da denne kun udgør en ringe Brøkdel af Forbruget.

I Sverige er Nedgangen i Cigarforbruget ligeledes meget betydelig. I 1918 var det aarlige Forbrug pr. Indb. 23 Stkr., i 1933 kun 5 Stkr. Tilbagegangen falder i lige Grad paa Monopolets og paa Tobakshandlernes importerede Varer. Monopolet synes ikke at have gjort særlig meget for at fastholde og udvikle Cigarforbruget, aabenbart fordi Cigarer ikke egner sig for Massefremstilling. Hvad angaar de importerede Cigarer, da hæmmes deres Afsætning i væsentlig Grad deraf, at de i sig selv er dyrere og desuden beskattes 11—12 pCt. højere end de i Indlandet fremstillede.

For Cigarillos Vedkommende er der derimod en Stigning, til Dels vel som Følge af Nedgangen for Cigarer. Stigningen andrager pr. Indb. ca. 50 pCt. (fra 19 Stkr. i 1918 til 28 Stkr. i 1933). Forbruget er altsaa i Sammenligning med det danske ikke særlig betydeligt.

Cigaretter er, ligesom i Danmark og Norge, den Tobaksvare, hvis Forbrug er steget stærkest. I 1918 var Forbruget pr. Indb. 190 Stkr., i 1933 313 Stkr., altsaa det samme som i Danmark. Imidlertid er heraf ca. 200 Stkr. Cigaretter med Pappmundstykke med et væsentlig mindre Tobakindhold end almindelige Cigaretter.

I alle tre Lande gaar altsaa Bevægelsen i samme Retning, nemlig Tilbagegang i Cigarforbruget og stærk Stigning i Cigaretforbruget; men Bevægelsens Hastighed har langt fra været den samme. Hvad der er Aarsag til denne Forskydning, lader sig ikke med Sikkerhed afgøre. Det samme Fænomen kendes ogsaa fra andre Lande, og det ligger da nær at formode, at det drejer sig om en almindelig Smagsændring. At Beskatningen imidlertid ogsaa har haft sin Andel i Udviklingens Styrke, derpaa tyder afgjort det Omslag, der skete i Cigar- og Cigaretforbruget i Danmark efter Skatteomlægningen i 1928.

Som det er Tilfældet med enhver Fabrikatskat, har ogsaa Tobaksbeskatningen foraarsaget en betydelig Koncentration af Industrien, og i Sverige var det netop et af Hovedformaalene med Monopolet at hidføre en Koncentration. I Danmark og Norge er det navnlig de med Skatten følgende Kontrolbestemmelser, der virker i denne Retning. De smaa Virksomheder kan vanskeligst opfylde disse og har forholdsvis størst Udgift derved. Særlig udtalt i Retning af Koncentration virkede i Danmark Bestemmelserne i Loven af 1922 med Hensyn til Cigarvirksomhederne. Fra de større Virksomheders Side ønskede man Kontrollen gjort saa effektiv, at Omgaaelse blev umulig, idet man ellers frygtede, at en Del af Forbruget vilde blive dækket ved Salg underhaanden, navnlig fra de saakaldte Hjemmerullere, og da samtidig Staten var interesseret i en effektiv Kontrol for at faa hele Skatten ind, blev Resultatet, at Hjemmearbejdet af skatte- og forøvrigt ogsaa af sundhedsmæssige Grunde blev forbudt. I Norge bestemmer Loven, at Tobaksfabrikation kun maa paabegyndes efter forud indhentet Tilladelse fra Myndighederne, en Bestemmelse, der er blevet benyttet til at hindre Oprettelsen af Smaaavirksomheder.

Det talmæssige Udtryk for denne Formindskelse af Virksomhedernes Antal findes for Danmarks Vedkommende i nedenstaaende Tabel. Som det ses, er det navnlig indenfor Cigar- og Cigarillostilvirkningen, at Koncentrationen er fremtrædende; men netop her findes dog stadig et stort Antal selvstændige Virksomheder.

Antal Virksomheder	1920	1924	1929	1933
Cigar og Cigarillosfabriker.....	1161	608	551	552
Cigaretfabriker	17	10	7	7
Røgtobaksfabriker	70	42	48	35
Skraatobaksfabriker	36	24	34	27
Snustobaksfabriker	15	9	17	17

Det bemærkes, at Summen af Tabellens Tal ikke angiver Antallet af Virksomheder i det paagældende Aar, da de fleste Virksomheder fremstiller flere Arter af Tobaksfabrikata (og følgelig er talt med flere Gange). I 1920 var der saaledes 1200, i 1933 571 producerende Virksomheder.

I Norge var Tobaksindustrien allerede før Afgiftslovene stærkt koncentreret i Sammenligning med danske Forhold. I 1917 fandtes der kun 45 Fabriker ialt. Det var saaledes begrænset, hvor stor Nedgang Skatterne og Kontrolbestemmelserne kunde medføre. Nogen Nedgang er der dog sket, nemlig til 37 Fabriker i 1929.

I Sverige var det som nævnt netop Hensigten ved en Koncentration og Rationalisering at forhøje Monopolets Udbytte. Allerede før Monopolet traadte i Virksomhed i 1915, var der (i 1912) ved privat Initiativ opnaaet en Sammenslutning af 40 betydeligere Virksomheder af de godt 100, der fandtes. Straks ved Starten samlede Monopolselskabet Driften paa 28 Fabriker, et Antal, der senere er formindsket til ca. en Trediedel, i 1932 9 Fabriker.

Af de 571 danske Tobaksvirksomheder er Størstedelen ganske smaa. 348 havde saaledes ikke anden Arbejdskraft end Indehaveren med Familie, og 153 ikke over 5 Arbejdere. Sætter man Grænsen for en Fabrik ved 5 Arbejdere, findes der altsaa indenfor den danske Tobaksindustri kun 70 saadanne. Grunden til, at der i Danmark i Modsætning til, hvad der er Tilfældet i Norge og Sverige, kan trives saa mange Smaavirksomheder, er Danmarks forholdsvis store Cigarforbrug. Cigarfremstillingen egner sig nemlig fortrinligt for Smaavirksomheder, medens Beparelserne ved Massefremstilling ikke er særlig store, da Tilvirkningen overvejende sker ved Haandarbejde.

Cigarfremstillingen er i det hele taget den Del af Tobaksindustrien, som kræver mest Arbejdskraft, og paa Grund af det store Cigarforbrug kan der derfor herhjemme beskæftiges langt flere Arbejdere end i den norske og svenske Tobaksindustri. I Danmark beskæftigedes i 1933 6982 Tobaksarbejdere, og heraf er ca. $\frac{4}{5}$ Cigar- og Cigarillosarbejdere, nemlig 2000 Mænd og 3444 Kvinder og endvidere godt 200 Lærlinge. Ca. 65 pCt. af samtlige Arbejdere er Kvinder.

Arbejdertallet og dermed Antallet af arbejdsløse har svinget meget med Forbruget og de enkelte Aars specielle Produktionsbetingelser. Ved Forbudet mod Hjemmerulning svandt Arbejdertallet i Danmark stærkt ind, og den tyske Valutadumping i 1922—1923 foraarsagede stor Arbejdsløshed. Efter en forbigaaende Bedring, da denne Dumping var hørt op, var Beskæftigelsen paa Grund af det aftagende Forbrug som Helhed faldende indtil 1928. Skatteomlægningen i dette Aar medførte som omtalt stigende Forbrug med det Resultat, at ca. 1000 Mand kom i Arbejde, og i de følgende Aar beskæftigedes omkring 7500; men derefter var der igen Nedgang. I 1933 var Arbejdertallet som ovenfor anført 6982. Foruden disse egentlige Arbejdere beskæftigede den danske Tobaksindustri 110 Chauffører, Kuske og Bude samt et Forvaltningspersonale paa ca. 1100 Mand. Hertil kommer endelig Indehaverne af Virksomhederne, saa at Tobaksindustrien i Danmark direkte giver Arbejde til ca. 9000 Mand.

I Norge har den voldsomme Nedgang i Cigarforbruget i Forbindelse med Indførelsen af arbejdsbesparende Maskiner (særlig ved Cigaret fremstillingen) bevirket, at Beskæftigelsesmulighederne indenfor Tobaksindustrien er svundet stærkt ind. Fra 1916 til 1927 sank Antallet af beskæftigede Arbejdere fra 2115 til 1384.

I Sverige er hele Tobaksproduktionen samlet paa 9 Fabriker; af disse beskæftigede ingen under 10 Arbejdere og 6 over 100. Ialt beskæftigedes i 1932 2364 Arbejdere. Som Følge af det stærkt dalende Cigarforbrug og de bevidste Bestræbelser for at rationalisere Produktionen har Arbejdertallet under Monopolet næsten uafbrudt været faldende. I 1919 beskæftigedes 5645 Mand, mere end dobbelt saa mange som 10 Aar senere. Hvor smaa Beskæftigelsesmulighederne er i den svenske Tobaksindustri i Sammenligning med den danske, fremgaar klart, naar man sammenholder Arbejdertallet med det samlede Tobaksforbrug. I Danmark gav i 1932 Bearbejdelsen af 7000 Tons Tobak Beskæftigelse til 6616 Arbejdere. I Sverige var samme Aar Forbruget 8710 Tons. Efter danske Erfaringer vilde man da vente et Arbejdertal paa ca. 8300; faktisk beskæftigedes imidlertid som nævnt kun 2364 Arbejdere eller godt en Fjerdedel af det ventede Antal. Selv om en Del af den meget betydelige Forskel maa siges at skyldes den Omstændighed, at Cigarproduktionen er saa meget mindre i Sverige end i Danmark, maa dog en væsentlig Del af den ringere Beskæftigelse ved den svenske Tobaksproduktion formentlig tilskrives den af Monopolet gennemførte Koncentration. — Udover de egent-

lige Arbejdere var der i 1933 ved A/B Svenska Tobaksmonopolet ansat et Forvaltningspersonale paa ca. 375 Personer.

Foruden selve Tobaksindustrien beskæftiger Handelen med Tobak en hel Del Mennesker. I Danmark fandtes der ifølge Erhvervstællingen i 1925 138 Virksomheder, der drev Handel en gros med Tobak, Cigarer og Cigaretter; ialt havde disse Virksomheder et Personale paa 837. Beskæftigelsesmæssigt betyder Detailhandelen dog langt mere. Af Detailforretningerne kan ca. 22 000 regnes at handle med Tobaksvarer (herunder medregnet godt 5000 Restaurationer). Dette vil sige, at der findes et Detailudsalg pr. 155 Indb. Hertil kommer saa Salget fra Kiosker, Automater o. l.

For Norge foreligger der ikke tilsvarende Oplysninger. Hvad angaar Sverige, da var Monopolet oprindeligt bestemt til kun at skulle være et Fabrikationsmonopol, medens Handelen saavel en gros som detail skulde være fri. Allerede i 1916 forsvandt dog de private Grossister og blev erstattet af de saakaldte Tobakskontorer. Af disse findes der nu 16 fordelt over hele Landet, og det er igennem dem Fordelingen af Monopolets Produkter foregaar. Formelt er Detailhandelen derimod stadig fri; men reelt er det Monopolet, der bestemmer, hvor mange Detailudsalg der skal være; thi Monopolet bestemmer, hvem det vil sælge til, og hvilken Rabat der skal ydes. Rabatten er i Aarenes Løb blevet sænket noget og udgør nu ca. 13 pCt. mod i Danmark almindeligvis 25 pCt. Ialt findes der (1925) 19 239 Detailudsalg, herunder medregnet Marketenderier, Kiosker, Automater m. m. Dette betyder, at der kun findes et Detailudsalg pr. 315 Indb. Til Trods for Danmarks langt større Befolkningstæthed findes der altsaa her forholdsvis over dobbelt saa mange Detailudsalg.

Importen af Tobaksfabrikata har i alle tre Lande været faldende. For Danmarks og Norges Vedkommende hænger dette sammen med, at Skatten og den dermed følgende Prisstigning har bevirket en Sammenpresning af Forbruget i de billigste Prisklasser, og her kan Udlandet paa Grund af Vægttolden, der rammer de billigste Varer forholdsvis haardest, vanskeligt konkurrere. Den Import, der stadig finder Sted, bestaar derfor hovedsagelig af dyrere, specielle Mærker. Heller ikke i Sverige er Importen af noget betydeligt Omfang. Monopolet indfører et ringe Kvantum, medens Hovedparten indføres af Tobakshandlerne. Imidlertid maa disse baade betale Skat, der er højere for importerede end for indenlandsk tilvirkede Varer (til Gengæld betales ingen Told), og desuden betale en Licensafgift som et Slags Erstatning

for Monopolets tabte Fortjeneste. Som Følge heraf bliver de importerede Varer væsentlig dyrere end de indenlandske, og Salget derfor kun beskedent.

Forsøger man paa Grundlag af de foreliggende Kendsgerninger at naa til en Vurdering af Beskatning kontra Monopol, bliver det afgørende for Resultatet, hvad man lægger Vægt paa.

Som fiskalt Apparat synes Erfaringerne i Sverige at vise, at Monopolet virker godt. Indtægten for Statskassen er betydelig større til Trods for, at Forbruget i langt mindre Grad end det danske bestaar af de mere forarbejdede Tobaksvarer (Cigarer og Cigarillos). Den Kontrol med Virksomhederne, der maa udøves i Tilfælde af Beskatning og som giver Anledning til Gæne og Udgifter baade for Staten og Industrien, undgaar man. Endvidere indkasserer Staten ved Monopolet en Driftsherregevinst, idet den selv optræder som Driftsherre (ved Sammenligninger med Ikke-Monopollande maa det dog huskes, at Provenuet af Tobaksindustrien og -handelen her bestaar dels af Statens Skatteindtægt, dels af de private Gevinst). Desuden bliver der med den Enhed i Ledelsen, som et Monopol giver, i højere Grad Mulighed for at kunne gennemføre billigere Drift og derved forøge Gevinsten. I Sverige er dette sket baade ved at gennemføre en stærk Koncentration og Rationalisering af Virksomhederne og ved at billiggøre Distributionen, hvilket navnlig er opnaaet derved, at man har beskaaret Detailavancen, formindsket Reklameudgifterne og søgt at undgaa Krydsfragt ved en hensigtsmæssig Fordeling af Ordrene mellem Tobakskontorerne.

Der er jo imidlertid ogsaa andre Sider ved Problemet end det fiskale Hensyn, saaledes navnlig Hensynet til Forbrugerne og til Industrien og Handelen som Helhed. Spørgsmaalet er da, om disse Interesser varetages bedre eller daarligere under Monopol end under Frikonkurrence.

Forbrugernes Interesser gaar ud paa at faa saa god en Vare som muligt til saa billig en Pris som muligt. Disse Interesser kan ifølge Sagens Natur vanskeligt (for ikke at sige umuligt) forenes med Statens, der gaar ud paa at skaffe den størst mulige Indtægt gennem Monopolet. Som vi har set i det foregaaende, udgør Skatten i Sverige gennemsnitlig 55 pCt. af Forbrugets Detailværdi. Den Prisfordyrelse af Varerne, som dette betyder, er en alvorlig Hindring for Forbrugernes Krav om billig Tobak. Haardest beskattet er Cigaretter, Røgtobak og Snus, hvor Beskatningen andrager fra 55—62 pCt.

Ogsaa paa andre Punkter gaar Monopolets og Forbrugernes Interesser i modsat Retning, saaledes med Hensyn til Udvalget af de forskellige Varer. Før Monopolet fandtes der i Sverige alene af Cigarer flere Tusinde forskellige Mærker. Af de andre Tobaksvarer var Udvalget vel ikke saa betydeligt, men dog meget stort. Straks ved Starten reducerede Monopolet Antallet af Mærker meget stærkt; for Cigarer eksempelvis til 70, senere, i 1918, til 45. Der opnaaedes derved Besparelser i Fremstillingen og navnlig i Lageromkostningerne, Udgifterne til Cigarkasser, Etiketter o. lign. Man kan naturligvis hævde, at dette Udvalg er fuldtud tilstrækkeligt til at opfylde Forbrugernes Krav med Hensyn til Pris, Kvalitet og Smag. Men rent psykologisk virker et stort Udvalg mere tiltalende paa Kunden. Han føler sig i højere Grad som sin egen Herre, der selv bestemmer, hvad han vil ryge. Hertil kommer, at hvor der kun fremstilles et Par forskellige Mærker, som det er Tilfældet med Røgtobak og Snus, er Muligheden for Valg faktisk forsvundet.

En anden Anke, der hyppigt rettes mod Monopolet, er, at Varnes Kvalitet er blevet ringere. Ikke mindst af Udlændinge paa-
staas det ofte, at de svenske Tobaksfabrikata er daarligere end andre Landes; deri ligger dog ikke med Nødvendighed, at det er Monopolets Skyld, idet det kan være en gammel Skade, stammende fra før Monopolets Tid. Hele Spørgsmaalet er vanskeligt at trænge til Bunds i. Man har ment at kunne naa til en omtrentlig Afgørelse ved at se paa de anvendte Raatobakker, hvis Oprindelsesland samtidig angiver i hvert Fald noget om Tobakkens Kvalitet. Tager man Hensyn til den ret stærke Forbrugsomlægning, der er foregaaet, navnlig den voldsomme Nedgang i Cigarforbruget, synes en Sammenligning mellem den Raatobak, der anvendtes de første Monopolaar, og den, der anvendes nu, ikke at bekræfte Paastanden om en Forringelse af Kvaliteten. Anvendelsen af Cuba-, Brasil- og Sumatratobak er nemlig ikke tilnærmelsesvis gaaet saa stærkt tilbage som Cigarforbruget; men de to Ting er jo ikke uforenelige, at Kvaliteten snarest kan være blevet forbedret under Monopolet, og at Tobaksvarerne kan være ringere end f. Eks. Danmarks. — En virkelig paalidelig Jævnførelse af, hvad Rygeren faar i Danmark og Sverige for sine Penge af Kvantum og Kvalitet under Hensyn til Tobakkens Udvælgelse, Lagring og Behandling, er imidlertid utvivlsomt en uhyre vanskelig Opgave, der kun vilde kunne gennemføres af ganske særligt

sagkyndige. Det siger sig selv, at Resultatet vilde være overordentlig interessant.

Er Forbrugerne ikke tilfredse med de i Indlandet fremstillede Tobaksvarer, er der jo endelig de af Tobakshandlerne importerede at falde tilbage paa. Imidlertid er disse en hel Del dyrere, almindeligvis 75—100 pCt., saa at denne Udvej derved i nogen Grad spærres. Aarsagen til den højere Pris er dels, at Varerne i sig selv er dyrere, dels at Skatten er højere. Ikke mindst for Cigarer og Cigarillos er dette sidste Tilfældet, idet Skatten gennemsnitlig er en halv Snes pCt. højere for importerede Varer, altsaa en betydelig Beskyttelse for den indenlandske Industri, d. v. s. Monopolet.

Det er klart, at den stærke Centralisering af Industrien og Handelen, som har fundet Sted i Sverige, i mange Henseender har betydet Besparelser; Eksempler herpaa er nævnt i det foregaaende. Imidlertid er der baade visse Grænser for, hvor langt denne Centralisering med Fordel kan drives, og visse Ulemper, der følger med den. Særlig Cigartilvirkningen egner sig kun i ringe Grad for koncentreret Drift, da den væsentlig er Haandarbejde. Man har da forsøgt at erstatte Haandarbejdet med Maskinfremstilling; men Resultatet har ikke været gunstigt for Kvaliteten.

Endvidere har denne Rationalisering formindsket Antallet af beskæftigede, saavel egentlige Arbejdere som andre Personer, meget stærkt. Hvorvidt man vil kalde dette en Fordel eller en Ulempe, afhænger af, under hvilken Synsvinkel man betragter det. For de tiloversblevne er det i hvert Fald en Ulykke, idet de ofte vil have svært ved at finde andet Arbejde. Dette er da ogsaa blevet erkendt, og der er blevet udbetalt betydelige Summer som Erstatning for tabt Erhvervsmulighed. Fænomenet kan naturligvis siges at være et Overgangsfænomen, som forsvinder efter en vis Tilpasningstid; men det er i hvert Fald et Forhold, som maa tages i Betragtning, ikke mindst i en Tid, hvor man med Lys og Lygte søger efter Beskæftigelsesmuligheder.

Hertil kommer, at ikke alene i Industrien, men ogsaa udover Engros- og Detailhandelen breder disse Virkninger af Koncentrationen sig, som vi har set i det foregaaende. For Publikum betyder den ringe Forsyning med Detailforretninger en Ulempe, ikke mindst i et saa tyndt befolket Land som Sverige.

Ogsaa udfra mere principielle Betragtninger om Statsdrift og Privatdrift er Monopolet blevet kritiseret, idet man navnlig har ment, at Initiativet vilde gaa tabt under Statsdrift. Under fri

Konkurrence beror jo den enkelte Virksomheds Trivsel paa Lederens Initiativ, og Konkurrencen medfører, i hvert Fald i nogen Grad, at Prisen bliver saa lav som muligt og Varens Kvalitet saa god som muligt. Kan nemlig en anden Virksomhed levere en bedre eller billigere Vare, vil Kunderne jo søge over til denne. Disse Garantier findes derimod ikke under Monopol. For dog til en vis Grad at sikre en forretningsmæssig Drift af Monopolet, organiseredes dette i Sverige som et privat Aktieselskab med Koncession fra Staten; men i Realiteten er der Statsdrift, idet Staten ejer praktisk taget hele Aktiekapitalen. I Monopolselskabets Overenskomst med Staten er der indføjet en Bestemmelse om, at Selskabet ikke maa tage højere Priser end nødvendigt for at dække Produktionsomkostningerne og Skatten. Det er dog et Spørgsmaal, hvor stor en Garanti denne Bestemmelse yder Forbrugerne. I 1931 forhøjedes, som tidligere nævnt, Skatten for at overføre en Del af Overskudet til Skat; heri ligger jo imidlertid en Erkendelse af, at Priserne har ligget over Produktionsomkostningerne.

Beskatningen i Danmark og Norge har i mange Henseender haft lignende Virkninger for Industrien som Monopolet i Sverige; men medens disse Virkninger i Sverige er Resultat af bevidste Bestræbelser, fremtræder de i de to andre Lande mere som Bivirkninger af Skatten og derfor svagere. Hertil kommer, at i begge disse Lande er Frikonkurrencen bevaret. Mest lig Sveriges Monopol er Forholdene i Norge, hvad der tyder paa, at Beskatningens Højde har en afgørende Indflydelse. I Danmark er Tobakforbruget saa stort og bestaar i saa høj Grad af de mere forarbejdede og dyre Varer, at Staten selv med en forholdsvis moderat Beskatning kan opnaa en passende Indtægt; derfor har man ogsaa i højere Grad Raad til at tage Hensyn til andet end netop det fiskale Moment. Dette viser sig f. Eks. i Fakturaværdiskatten for Cigarer og Cigarillos, der tager Hensyn til Handelssædvanerne, og i den lave Cigarskat, der tager Hensyn til Beskæftigelsesspørgsmaalet.

Som Helhed kan man sige, at den danske Tobaksbeskatning tager større Hensyn til de for de enkelte Varer særlig gældende Forhold, baade i Valget af Skattesystemet og med Hensyn til Skattens Højde.
